

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗУМІННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДИХ ПОЛІТИКІВ ТА ЛІДЕРІВ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Наголошується на необхідності перегляду та оновлення існуючої типології молодих політиків, залежно від їх Я-концепції як застарілої, з позицій сучасного іміджмейкінгу та доробків у сфері вітчизняної соціальної та політичної психології.

Ключові слова: *молодий політик, лідер молодіжної громадської організації, Я-концепція, самооцінка, образ Я, стратегії самопрезентації.*

Отмечается необходимость пересмотра и обновления существующей типологии молодых политиков, в зависимости от их Я-концепции как устаревшей, с позиций современного имиджмейкинга и наработок в сфере отечественной социальной и политической психологии.

Ключевые слова: *молодой политик, лидер молодежной общественной организации, Я-концепция, самооценка, образ Я, стратегии самопрезентации.*

The relevance of this work lies in its focus on coverage and self-verification theory of the relationship with the phenomenon of self-concept young politician, which is interesting for scholars from the field of social sciences (political science, political psychologists, sociologists, etc.). It is needed to say that the existing theoretical portfolio of the issue has been obsolete for a long time and requires a review. This is due not only to the individual interest of academics and policy request though certain individual personal characteristics are slightly investigated. The author notes the need to revise and update the existing typology of young politicians, according to their self-concept. It is outdated in terms of modern image-making, and works in the field of domestic social and political psychology.

The purpose of the article is to submit detailed analysis of the problem and draw the attention to wide circles of fellow psychologists and political scientists, practitioners and, in particular, political scientists and representatives of other related social sciences. The article presents the results of the research that are intended to narrow the problem, verify and update an outdated edits within the meaning of self-concept politicians.

In conclusion, despite the fact of leading role of self-concept in formation of policies and strategies for self-elaborated considerable state of self-concept in domestic and foreign social and psychological science, this question continues to be relevant for practitioners and researchers. It

requires further contextual research in various areas of social and human sciences.

Keywords: *young politician, activist of youth organization, self-conception, self-appraisal, self-image, strategies of self-presentation.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сьогодні на тлі достатньо великої кількості науково-прикладних досліджень у царині соціальної та політичної психології, політології, соціології та прикладної політичної іміджології, що останніми роками значно активізувалися як в Україні, так і в країнах СНД, спостерігається декілька цікавих протиріч та перепон [6, с. 98]. У контексті означеної статті мова, головним чином, йтиме про парадоксальне відставання теорії та практичних доробків у площині комплексних досліджень особливостей та змістовної динаміки Я-концепції політиків, громадських лідерів та активістів, державних діячів тощо. Будь-який науковець, що за своєю діяльністю є більш-менш обізнаним із проблематики Я-концепції політика, незалежно від того, чи то політичний психолог, чи політолог, з упевненістю скаже, що фундаментальні теоретичні доробки з цього питання, що сформувалися ще в далекі п'ятдесяти-шістдесяті роки на Заході, вже давно та безнадійно застаріли й потребують обов'язкового перегляду. Це викликано не тільки бажанням задовольнити свій дослідницький інтерес до особистості політика та хоч у незначній мірі дослідити певні індивідуально-особистісні характеристики. Зробити це вітчизняні психологи змогли лише на початку 90-х, адже саме тоді ідеологічні догми потроху руйнувалися, а компартійні діячі почали поступово декларувати власну відкритість, виходити «в народ» та більш розкуто спілкуватися з журналістами. У західній соціальній та політичній психології дослідження особистості політичних лідерів та державних діячів не припинялися з тих самих п'ятдесятих років, розвивалися та поглиблювалися, закономірно підтягуючи таким чином і теоретичний базис. Українські політичні психологи, у переважній своїй більшості, одразу безпідставно захопилися банальною проекцією та застосуванням американської науково-психологічної методології, емпіричних даних, моделей та теорій в описі й трактуванні змістовних і динамічних характеристик Я-концепції наших політичних діячів. Між тим, повністю ігнорувалася досить суперечлива математична обґрунтованість цих численних теорій та методик, а головне – майже не враховувалися ментальні, культурологічні, етнічні, соціально-економічні та інші відмінності типових політиків та громадських лідерів у нас і на Заході. [3, с. 234]. Отже, виходить, що тільки на теренах України щорічно захищається не менше 4-5 кандидатських та докторських дисертацій, що тією чи іншою мірою торкаються специфіки дослідження Я-концепції типового політика [7, с. 182]. Проте, як і 20 років тому,

вітчизняні політичні психологи, соціологи та політологи невинуватено звертаються до аналізу та порівняння вже застарілих на сьогодні авторських концепцій Г. Лассвела, А. Джорджа, К. Шумахера, Р. Зіллера, У. Стоуна, А. Девіса, Д. Оффера, Ч. Строзаєра та інших західних політичних психологів минулого століття. Отже, *метою* даної статті є детальний аналіз наявної проблеми та повертання до неї уваги широких кіл колег політичних психологів і науковців-практиків та, зокрема, політологів і представників інших суміжних суспільних наук. У цьому плані також хочемо представити результати власного дослідження, що великою мірою якраз і покликане об'єктивно звузати проблему перевірки та оновлення застарілих доробків у розумінні Я-концепції політиків.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що Я-концепція політиків завжди виступала як одна з найпріоритетніших сфер дослідження в політичній психології, більшість політичних психологів практично не мають можливості прямого психодіагностичного вимірювання як компонентів Я-концепції, так і індивідуально-особистісних характеристик політика в цілому [1, с. 43]. Це пояснюється передусім об'єктивною «закритістю» персони політика й неприхованим страхом його перед розкриттям таких важливих аспектів свого образу Я, як, наприклад, психологічне Я, фізичне Я, сексуальне Я, своєї справжньої самооцінки тощо. Політик (навіть молодий, що тільки-но розпочинає будувати свою політичну кар'єру) чи громадській діяч намагається винести на публіку лише ті характеристики свого Я, показати які він сам зацікавлений (ідеється передусім про такі аспекти образу Я, як соціальне та сімейне Я) і які будуть схвально сприйняті оточуючими [5, с. 100]. Саме тому дослідники часто змушені задовольнятися аналізом висловів, поведінки політика під час публічних виступів, біографічних даних, свідчень сучасників, проведених PR-кампаній, соціологічних даних тощо. Проте аналізу цих відомостей не достатньо й потрібні нові наукові дослідження саме Я-концепції. У рамках нашої досить масштабної дослідницької роботи ми приділили особливу увагу комплексному, всебічному дослідженню змісту, динаміки та взаємодії складових Я-концепції молодих політиків та активістів молодіжних громадських організацій Дніпропетровщини. Поставивши собі за мету детально дослідити глибинні соціально-психологічні механізми взаємодії всіх трьох компонентів Я-концепції молодого політика між собою, ми послуговувалися класичною теорією Р. Бернса. У ній, як відомо, робиться наголос на трикомпонентній структурі Я-концепції, тобто наявності когнітивного (образ Я), емоційного (самооцінка) та конативного (зовнішні поведінкові прояви взаємодії самооцінки та образу Я) компонентів. У більш вузькому розумінні нас цікавив формуючий вплив двох основних компонентів – самооцінки та образу Я, що апріорі постійно здійснюється на зміст та

динаміку поведінкового (конативного) компоненту Я-концепції, тим самим прямо опосередковуючи вибір молодим політиком чи активістом молодіжної громадської організації тієї чи іншої так званої стратегії самопрезентації в політиці як професійно-публічному середовищі. Водночас ми на практиці та шляхом застосування математичних методів перевіряли актуальність уже згадуваних нами вище застарілих західних концептуальних підходів до розуміння специфіки Я-концепції політиків у реаліях сучасного українського громадсько-політичного простору. Трохи забігаючи вперед, скажемо, що застарілість концептуального підходу Д. Оффера, Ч. Строзаера та А. Девіса нами була доведена. Також нами була переглянута теоретична концепція Р. Зіллера і його колег щодо типології особистості політичних діячів на основі дослідження самооцінки й складності їх Я-концепції. У даному випадку ми обґрунтували нову, авторську типологію й успішно застосували її для вирізнення типів молодих українських політиків та активістів молодіжних громадських організацій [4, с. 112].

Для проведення процедури дослідження нами був дібраний пакет психодіагностичних методик, які ми для зручності подальшого статистичного аналізу умовно поділили на два блоки:

- *Блок 1. «Я-концепція».*
- *Блок 2. Самопрезентація / саморозкриття.*

Блок 1. «Я-концепція» містить такі методики:

1. Кількісне вираження рівня самооцінки (за С.А. Будассі).
2. Тест-опитувальник щодо ставлення до самого себе (В.В. Столін та С.Р. Пантілеєв).
3. Методика «Хто Я» (М. Кун та Т. Макпартленд).
4. Методика «Автопортрет» (в адаптації Р. Бернса) [2, с. 277].

Блок 2. Самопрезентація / саморозкриття містить такі методики:

1. Опитувальник здатності до управління самопред'явленням у спілкуванні.
2. Тест «Оцінка самоконтролю у спілкуванні» (за М. Снайдером).
3. Опитувальник рівня саморозкриття (модифікація опитувальника С. Джуларда).
4. Тест «Оцінка рівня товариськості» (за В.Ф. Ряховським).
5. Авторська анкета «Визначення стратегії самопрезентації».

Базою для проведення дослідження стали студенти старших курсів дніпропетровських вишів, статистична вибірка склала понад 320 осіб – студентів, що є активістами (членами) різних політичних партій або громадських організацій при осередках політичних партій Дніпропетровської області. Вік цих студентів варіювався від 18 до 24 років.

Важливо зауважити, що сама категорія «молодий політик», на відміну від поняття «активіст молодіжної громадської організації», не

прописана достеменно й у повній мірі в науковій та нормативно-законодавчій літературі, а наявні законодавчі норми окреслюють лише віковий бар'єр і загальні вимоги до особи, яка може бути членом політичної партії або громадської організації при політичній партії і має право брати участь у політичній діяльності. Для того, щоб сформулювати відповідну й точну вибірку, на першому етапі, перед психодіагностичним тестуванням, з кожним піддослідним проводилося попереднє інтерв'ю, яке містило в собі чотири запитання-фільтри й окремо фіксувалася стаття респондента:

1. Чи є Ви членом політичної партії або громадської організації при політичній партії?

2. Чи вважаєте Ви себе молодим політиком?

3. Яким є Ваш вік?

Саме такі запитання дозволили нам об'єктивно визначити й відібрати молодих політиків і активістів молодіжних громадських організацій за основними критеріями та віковим бар'єром відповідно до чинного українського законодавства.

Результати інтерв'ю наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Дані, отримані у ході попереднього інтерв'ю

Номер запитання	Зміст запитання	Отримані відповіді (%)
1.	Чи є Ви членом політичної партії або громадської організації при політичній партії?	так - 100
2.	Чи вважаєте Ви себе молодим політиком?	так – 83.4 ні – 16.6
3.	Яким є Ваш вік?	18 років – 8.4 19 років – 32.2 20 років – 21.6 21 рік – 12.2 22 роки – 20.3 23 роки – 4.1 24 роки – 1.2
-	Стать респондентів	чоловіча – 84 жіноча – 16

Значний практичний інтерес, на нашу думку, становить процедура конструювання та апробації нашої авторської експрес-методики. Вона спрямована на виявлення стратегії самопрезентації, якою послуговується кожен конкретний молодий політик чи активіст молодіжної організації. Ця методика спеціально розроблена нами в рамках цього дослідження для діагностування поведінкового компонента Я-концепції, де стратегічна самопрезентація виступає, з одного боку, як самостійний феномен, що формується під впливом самооцінки та образу Я, а з іншого – якраз по суті і входить до складу поведінкового компонента Я-концепції молодого політика. Однак, зважаючи на мету статті, ми не будемо аналізувати переваги цієї

експрес-методики, хоча до цього на пострадянському просторі жодної методики на вимірювання стратегії самопрезентації взагалі розроблено не було.

Більш детально слід зупинитися на процедурах кореляційного та факторного аналізу, результати якого не підтвердили належної відповідності типології, розробленої Р. Зіллером, щодо можливості об'єктивного «охоплення» нею психологічних характеристик Я-концепції типового молодого українського політика та виділення окремих типів. Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність різномодального зв'язку між такими характеристиками:

1. Наявність прямого зв'язку між фізичним Я та самооцінкою молодого політика.

2. Наявність прямого зв'язку між самооцінкою та соціальним Я молодого політика.

3. Наявність зворотно-пропорційного зв'язку між орієнтацією на самоповагу та аутосимпатією. Чим менше виражена аутосимпатія, тим вища орієнтація молодого політика на самоповагу, і навпаки.

4. Наявність прямого зв'язку між орієнтацією на самоповагу та самоінтересом молодого політика.

5. Наявність прямого зв'язку між незалежністю самопрезентації та «Я, що долає конфлікт».

6. Наявність прямого зв'язку між аутентичністю самопрезентації та рівнем саморозкриття молодого політика.

7. Наявність зворотно-пропорційного зв'язку між рівнем самозвинувачення та аутентичністю самопрезентації. Чим менший рівень самозвинувачення, тим вищим є рівень аутентичності самопрезентації молодого політика, і навпаки.

8. Наявність прямого зв'язку між аутентичністю самопрезентації та сексуальним Я молодого політика.

9. Наявність прямого зв'язку між аутентичністю самопрезентації та рівнем саморозкриття молодого політика.

10. Наявність зворотно-пропорційного зв'язку між рівнем саморозкриття та рівнем самоприйняття. Чим менший рівень самоприйняття, тим вищим є рівень саморозкриття молодого політика, і навпаки.

11. Наявність зворотно-пропорційного зв'язку між рівнем аутосимпатії та орієнтацією на самоповагу. Чим менше орієнтація на самоповагу, тим вищим є рівень аутосимпатії політика, і навпаки.

12. Наявність прямого зв'язку між рівнем самовпевненості та рівнем загального самоствавлення молодого політика.

13. Наявність зворотно-пропорційного зв'язку між рівнем самозвинувачення та рівнем аутентичності самопрезентації. Чим меншим є рівень аутентичності самопрезентації, тим вищим є рівень самозвинувачення молодого політика, і навпаки.

14. Наявність прямого зв'язку між рівнем самооцінки та соціальним Я молодого політика.

На наступному етапі дослідження ми застосували процедуру факторного аналізу, що обумовлено виконанням низки завдань, а саме:

- встановити конкретні чинники (окремі складові) Я-концепції, що обумовлюють вибір молодим політиком тієї чи іншої стратегії самопрезентації для побудови власного іміджу;

- встановити чинники (складові) Я-концепції, що обумовлюють динаміку та зміст процесу саморозкриття молодого політика;

- перевірити відповідність існуючої типології Р. Зіллера щодо Я-концепцій політиків вимогам часу та доцільність її поширення на молодих українських політиків. За потреби, на підставі свіжих емпіричних даних побудувати нову типологію чи оновити існуючу.

Для проведення факторного аналізу нами був використаний метод *Verimax normalized* в структурі програмного пакету SPSS, версії 6.0. На першому етапі завдання полягало у встановленні тих чинників (складових) Я-концепції, що обумовлюють вибір молодим політиком тієї чи іншої стратегії самопрезентації для побудови власного іміджу. На побудованій діаграмі до лінії зламу чітко виокремлюються три чинники. Після підрахунку коефіцієнтів за трьома чинниками ми отримали такий розподіл характеристик:

- за показниками Чинника 1 встановлено, що для тих молодих політиків, які послуговуються такою стратегією самопрезентації, як подання власної аутентичності, на процес вибору впливають такі складові образу Я, як фізичне Я, сексуальне Я та сімейне Я. Причому в даному процесі при взаємодії зазначених складових образу Я молодого політика спостерігається зворотно-пропорційна тенденція: чим вищий рівень прояву фізичного та сімейного Я, тим меншою є вираженість сексуального Я, і навпаки. Виходячи з того, що стратегія подання власної аутентичності має від'ємний коефіцієнт, то відповідно до шкали «аутентичність ↔ штучність самопрезентації» можна говорити про те, що за такої пропорції впливу зазначених складових Я-концепції молодий політик буде схильний демонструвати стратегію подання штучних, не властивих йому насправді характеристик;

- за показниками Чинника 2 встановлено, що на процес формування та вибору молодим політиком такої стратегії самопрезентації, як демонстрація власної самоповаги в структурі образу Я, впливають такі складові, як психологічне та соціальне Я. До того ж, між ними простежується зворотно-пропорційна тенденція: чим вищий рівень психологічного Я, тим меншим є рівень соціального Я, і навпаки;

- за показниками, що увійшли до Чинника 3, можна зробити висновок, що така стратегія самопрезентації, як подання власної

незалежності, у молодих політиків формується під впливом самооцінки й такої складової в образі Я політика, як «Я, що долає конфлікт». Причому при взаємодії самооцінки та образу Я в цьому випадку спостерігається зворотно-пропорційна тенденція: чим вищим є рівень самооцінки, тим меншим є рівень вираженості «Я, що долає конфлікт». Виходячи з того, що стратегія подання власної незалежності має від'ємний коефіцієнт, то відповідно до шкали «незалежність ↔ конформність самопрезентації» можна говорити про те, що за такої пропорції впливу зазначених складових Я-концепції молодий політик буде схильний демонструвати стратегію подання власної конформності, готовність підкорятися та демонструвати залежність від інших.

На етапі перевірки існуючої типології, що базується на врахуванні змісту Я-концепції політиків за Р. Зіллером, ми перевірили її на відповідність вимогам часу й доцільність її поширення на контингент сучасних українських політиків, зважаючи на те, що сама концепція є досить застарілою і створювалася з урахуванням ментальних рис західних політичних діячів. З побудованої діаграми ми встановили, що до лінії зламу виокремлюються п'ять чинників. Після підрахунку коефіцієнтів за трьома чинниками ми отримали такий розподіл характеристик (результати наведено в Таблиці 2):

Таблиця 2

Розподіл характеристик та фактори навантаження

<i>Характеристика</i>	<i>Факторні навантаження (Verimax normalized)</i>				
	<i>Чинник 1</i>	<i>Чинник 2</i>	<i>Чинник 3</i>	<i>Чинник 4</i>	<i>Чинник 5</i>
1	2	3	4	5	6
Орієнтація на самоповагу	0,581167	0,217100	-0,053894	0,036063	0,081547
Незалежність самопрезентації	0,192470	- 0,111999	- 0,139819	- 0,457654	- 0,027745
Аутентичність самопрезентації	- 0,065591	0,443139	-0,518020	0,124512	0,455476
Загальне самовідношення	0,077397	0,143905	0,037945	0,173462	0,122044
Самоповага	0,522001	- 0,204886	- 0,096201	0,011435	- 0,062200
Аутосимпатія	0,470986	0,068125	0,206542	- 0,075590	0,042985
Очікування позитивного ставлення	0,241016	- 0,159693	- 0,221992	0,228026	- 0,129544
Самоінтерес	- 0,073066	0,438447	- 0,164595	- 0,105572	- 0,136513
Самовпевненість	0,445720	0,204532	- 0,055453	0,204146	0,209015
Ставлення інших	0,113204	- 0,157149	- 0,059679	0,229151	- 0,116393
Самоприйняття	0,425331	- 0,219474	0,192317	0,420126	0,033821
Самоконтроль, самопослідовність	- 0,224389	- 0,033802	0,209816	0,507700	- 0,218879
Самозвинувачення	- 0,187090	- 0,043262	0,030276	- 0,224208	0,191478

1	2	3	4	5	6
Саморозуміння	0,504289	0,197139	0,138401	0,496904	0,205583
Самооцінка	- 0,042905	0,188554	0,455009	- 0,192078	0,103893
Фізичне Я	0,034241	- 0,028027	0,431703	- 0,051513	0,020451
Психологічне Я	0,095567	0,469970	0,066328	- 0,033404	0,438254
Соціальне Я	0,195444	- 0,200230	0,483707	- 0,163830	0,489196
Сексуальне Я	0,051140	0,447616	0,086928	- 0,022993	- 0,075410
Сімейне Я	0,034942	- 0,063163	0,460137	0,078496	0,122561
«Я, що долає конфлікт»	0,039948	- 0,060403	0,073735	0,205762	0,508920
Саморозкриття	0,155192	0,516569	- 0,052935	- 0,511444	0,205873

- за показниками Чинника 1 видно, що найбільші кількісні показники мають такі характеристики молодих політиків: саморозуміння, самовпевненість, самоповага, аутосимпатія, самоприйняття, а також така стратегія самопрезентації, як орієнтація на самоповагу. На нашу думку, цей чинник і, відповідно, тип молодого політика слід назвати **«Політик-професіонал»**;

- за показниками Чинника 2 видно, що найбільші кількісні показники мають такі характеристики молодих політиків: самоінтерес, психологічне Я, сексуальне Я, саморозкриття й така стратегія самопрезентації, як демонстрація власної аутентичності. На нашу думку, цей чинник і, відповідно, тип молодого політика слід назвати **«Прозорий політик»**;

- за показниками, що увійшли до Чинника 3, видно, що в цьому випадку найбільші кількісні показники мають такі характеристики молодих політиків: самооцінка, фізичне Я, соціальне Я, сімейне Я й така стратегія самопрезентації, як демонстрація власної аутентичності. Виходячи з того, що показник аутентичної стратегії має від'ємний коефіцієнт, в цьому випадку слід говорити про стратегію демонстрації штучних, не притаманних молодому політику насправді характеристик «Я» (відповідно до наявної шкали «аутентичність ↔ штучність самопрезентації»). На нашу думку, цей Чинник і, відповідно, тип молодого політика слід назвати **«Класичний політик»**;

- за показниками, що увійшли до Чинника 4, зрозуміло, що в цьому випадку найбільші кількісні показники мають такі характеристики молодих політиків: самоприйняття, самоконтроль, саморозуміння, саморозкриття (з від'ємним значенням) і така стратегія самопрезентації, як демонстрація незалежної поведінки (з від'ємним значенням). Виходячи з того, що показник незалежності самопрезентації має від'ємний коефіцієнт, у цьому випадку слід говорити про демонстрацію конформності (відповідно до наявної шкали «незалежність ↔ конформність самопрезентації»). На нашу думку, цей чинник і, відповідно, тип молодого політика слід назвати **«Поміркований політик»**;

- за показниками, що увійшли до Чинника 5, видно, що в цьому випадку найбільші кількісні показники мають такі характеристики молодих політиків: психологічне Я, соціальне Я, «Я, що долає конфлікт» і така стратегія самопрезентації, як демонстрація власної аутентичності. На нашу думку, цей чинник і, відповідно, тип молодого політика слід назвати **«Політик-миротворець»**. Усі

зазначені типи молодих політиків відповідно до їхніх Я-концепцій відображені нижче (див. схему 1).

Схема 1

Авторська типологія молодих політиків та активістів молодіжних громадських організацій

	<i>Тип молодого політика</i>	<i>Характеристика</i>
1.	«Політик-професіонал»	Високий рівень саморозуміння, самовпевненості, самоповаги та самосприйняття. Домінуюча стратегія самопрезентації – орієнтація на самоповагу
2.	«Прозорий політик»	Високий рівень само роз-криття та самоінтересу. У структурі образу Я чітко вираженим є сексуальне та психологічне Я. Домінуюча стратегія самопрезентації – демонстрація власної аутентичності
3.	«Класичний політик»	Високий рівень самооцінки. У структурі образу Я є особливо вираженими фізичне Я, соціальне Я та сімейне Я. Домінуючою стратегією самопрезентації є демонстрація штучних, не притаманних рис
4.	«Поміркований політик»	Високий рівень самоприйняття, самоконтролю, саморозуміння. Рівень саморозкриття незначний. Домінуюча стратегія самопрезентації – демонстрація конформності
5.	«Політик-миротворець»	У структурі образу Я найбільш чітко виражені психологічне Я, соціальне Я, «Я, що долає конфлікт». Домінуюча стратегія самопрезентації – демонстрація власної аутентичності

Формулюючи висновки, можна об'єктивно констатувати, що, попри незаперечність факту провідної ролі Я-концепції у формуванні стратегій самопрезентації політика і значної розробленості стану Я-концепції у вітчизняній та зарубіжній соціально-психологічній науці, зазначене питання продовжує залишатися актуальним для науковців-практиків і потребує подальшого дослідження в різних контекстуальних напрямках як політичної психології, так і інших соціальних наук. Комплексне розкриття механізмів впливу складових Я-концепції як на формування конкретних стратегій самопрезентації політика, так і на цілісну поведінку індивіда в практичному плані є важливим не тільки для соціальної та політичної психології й політичного іміджмейкінгу. Окрім молодих політиків, це також є не менш актуальним і для всіх молодих спеціалістів, що тільки розпочинають свій трудовий шлях і прагнуть стати компетентними фахівцями, людей, чії професії так чи

інакше функціонують у системі «людина-людина» (педагогів, соціальних працівників, держслужбовців, менеджерів усіх рівнів, журналістів, психологів тощо).

Використана література

1. *Амяга, Н.В.* Измерение личностной представленности человека в общении : [самораскрытие личности в общении] / Н.В. Амяга // Журнал практического психолога. – 1997. - №1. - С. 29 – 41.

2. *Бернс, Р.* Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс [Ред. В.Я. Пилиповский]. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.

3. *Васютинський, В.* Інтеракційна психологія влади / В. Васютинський. – К., 2005. – 492 с.

4. *Кудіна, Л.* Молоді українські політики початку ХХІ століття / Л. Кудіна, С. Герасимчук, Н. Демчук. – К. : Молодіжна Альтернатива, 2003. – 116 с.

5. *Маляко, Р.В.* Психологічне дослідження «Я-образів» / Р.В. Маляко // Вісник Харківського ун-ту. – Харків. - 1999. - № 452. – С. 98 – 101.

6. *Почепцов Г.Г.* Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента / Г.Г. Почепцов. – К. : АДЕФ-Украина, 1997. – 140 с.

7. *Ziller, R., Stone W., Jackson R., Terbovic N.* Self-other Orientations and Political Behaviour // A Psychological Examination of Political Leaders / [Ed. by M. Hermann, T. Milburn]. - N.Y.: Free Press, 1977. P. 176 – 204.

REFERENCES

1. *Amyaha, N.V.* Izmerene lichnostnoy predstavlenosti cheloveka v obshchenii : [samoraskrytie lichnosti v obshchenii] / N.V. Amyaha // Zhurnal prakticheskoho psikhologa. – 1997. - № 1. - S. 29 – 41.

2. *Berns, R.* Razvitiye Ya-kontseptsii i vospitanie / R. Berns [Red. V.Ya. Pilipovskiy]. – M. : Prohress, 1986. – 422 s.

3. *Vasiutyns'kyj, V.* Interaktsiyna psykholojiya vlady / V. Vasiutyns'kyj. – K., 2005. – 492 s.

4. *Kudina, L.* Molodi ukrayins'ki polityky pochatku XXI stolittya / L. Kudina, S. Herasymchuk, N. Demchuk. – K. : Molodizhna Al'ternatyva, 2003. – 116 s.

5. *Molyako, R.V.* Psykholohichne doslidzhennya «Ya-obraziv» / R.V. Malyako // Visnyk Kharkivs'koho un-tu. – Kharkiv. - 1999. - № 452. - S. 98 – 101.

6. *Pocheptsov, H.H.* Imidzh i vybory. Imidzh politika, partii, prezidenta / H.H. Pocheptsov – K. : ADEF-Ukrayina, 1997. – 140 s.

7. *Ziller, R., Stone W., Jackson R., Terbovic N.* Self-other Orientations and Political Behaviour // A Psychological Examination of Political Leaders / [Ed. by M. Hermann, T. Milburn]. - N.Y.: Free Press, 1977. P. 176 – 204.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015 р.